

УДК 001: 891

Н.А. Ченбай

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ (СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ)

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація У статті акцентується увага на особливостях розвитку соціальних технологій у сучасних соціокультурних умовах.**Ключові слова:** технологія, високі технології, соціальні технології, соціально-гуманітарні технології, інформатизація.**Вступ**

Сучасна епоха характеризується новими тенденціями цивілізаційного розвитку, коли головним джерелом економічного зростання стають наука й повсюдне використання новітніх технологій. У суспільстві створюються особливо сприятливі умови для розвитку останніх. Але, разом із тим, суспільство змушене швидко адаптуватися до прискорених темпів науково-технологічного розвитку: новітні технології, передусім Інтернет, докорінно змінили більшість соціальних процесів, об'єднавши території й соціальні структури. Внаслідок переносу «центру навантаження» з галузі промислового виробництва на галузь соціальних та інтелектуальних технологій, за словами дослідників, і виникає нове суспільство. Соціальні технології допомагають вирішувати більшість проблем, які виникають, не шляхом зміни рівня промислового виробництва, як це було раніше, а за рахунок перетворень у соціальній сфері та змін у сфері дискурсу [1]. Такий підхід дозволяє стверджувати, що центром соціальних змін в інформаційну епоху стає саме сфера соціальних технологій, а вплив виробничих – послаблюється. Проте реальність переконливо доводить, що подальше розгортання науково-технічного прогресу залежатиме не стільки від технологічних інновацій, кількість яких постійно зростає і які все більше ускладнюються, скільки від можливостей людини, людських якостей.

Постановка завдання

Виявленню особливостей і перспектив розвитку соціальних технологій в умовах інформатизації присвячується дана стаття.

Основна частина

Починаючи із середини минулого століття як у західній, так і у вітчизняній соціології й філософії активно розробляється понятійний апарат і змістовні компоненти соціальних технологій. Саме тоді в інформаційних та управлінських структурах світового співтовариства почали відбуватися кардинальні зміни, які дозволили майбутньому президентові компанії «Sony» А. Моріта проголосити: «Чим важчими та напруженішими стають часи, тим важливішим стає фактор нової технології. Технологія й тільки технологія зробить нас життєздатними» [2, р. 56].

Поняття «технологія» характеризується багатоспектністю, що зумовлює безліч його трактувань. Одне з них було запропоноване свого часу болгарським філософом М. Стефановим: «Там, де людина активно і цілеспрямовано ставиться до оточуючих її процесів, де вона прагне свідомо і планомірно змінювати природне й соціальне середовище, там, у принципі, можлива технологія» [3, с.182]. В умовах

розгортання науково-технологічної революції значно посилилася увага до соціальних компонентів технологій і технологічний підхід було розповсюджено на всі сфери суспільного життя: економіку, соціальне управління, освіту, виховання, політику і т. ін. Розробка технологій почала спиратися на найновітніші досягнення науки і техніки. За словами В. Розіна, в наш час технологія постає складною реальністю, яка у функціональному відношенні забезпечує різні цивілізаційні завоювання (є механізмом новацій і розвитку), а по суті – є сферою цілеспрямованих зусиль (політики, управління, модернізації, інтелектуального і ресурсного забезпечення і т.д.), що істотно детермінуються низкою соціокультурних чинників [4, с. 65]. Результатом розширення сфери вживання означеного поняття стала поява низки суміжних понять, таких як «комунікаційні технології», «інтелектуальні технології», «інформаційні технології», «соціальні технології» тощо.

Термін «соціальна технологія» запроваджено в працях зарубіжних дослідників у 60-років ХХ ст. (С. Лем, М. Стефанов, М. Марков та ін.), а згодом до них приєдналися й вітчизняні мислителі (А. Антонюк, В. Афанасьєв, Г. Андрєєв, І. Бестужев-Лада, В. Іванов та ін.). Соціальна технологія – це, по суті, наперед визначена низка операцій, що спрямована на досягнення певної мети і завдання. Так, К. Поппер визначав соціальні технології як «спосіб використання теоретичних висновків у практичних цілях», вказавши при цьому на існування різних видів цього феномену: «часткової» і «холістської» (утопічної) технологій. Перша – характеризується реалістичністю, правильним розумінням того, що можна зробити за допомогою наявних способів, форм і методів соціального впливу. Щодо утопічної технології, то вона намагається вирішити поставлені завдання якомога швидше, «революційним» шляхом. Тому, на думку К. Поппера, вона не здатна вчасно врахувати і попередити небажані, шкідливі наслідки накреслених заходів [5, с. 65]. Вітчизняний дослідник В. Афанасьєв відмічав, що соціальна технологія є «специфічним посередником між процесами, що протікають об'єктивно, і суб'єктивною діяльністю людей» [6, с. 369]. Г. Іконнікова, в свою чергу, виявляючи особливості поняття «соціальна технологія», підкреслювала, що «вона є своєрідним механізмом поєднання знань з умовами їхньої реалізації» [7, с. 27]. Наведені приклади висвітлюють особливості складного феномену, яким є сучасні соціальні технології й підкреслюють, що «сутність соціальних технологій може бути розкрита тільки через систему виявлення і використання потенціалу соціальної системи, «людського ресурсу» відповідно до цілей і сенсом людського існування» [8].

Хоча термін «соціальна технологія» був уведений і почав активно використовуватися порівняно недавно, соціальні технології виникли в давнину і мають тривалу історію. Соціальні й гуманітарні технології виникли разом із матеріальними ще в доіндустріальному суспільстві, оскільки існувала потреба в управлінні суспільством, різними соціальними групами, окремими людьми [9, с. 414]. Дослідники переконані, що соціальні технології виникали або в процесі соціальної еволюції, або створювалися штучно й тривалий час мали рутинний характер. Люди поступово навчалися управляти суспільними справами, накопичували знання, передавали їх наступним поколінням. При цьому вони завжди користувалися технологіями, які в більшості випадків спеціально не розроблялися, були досить простими, оскільки самі соціальні зв'язки не вимагали технологізації. Соціальний прогрес був можливим на основі дотримання загальних правил, традицій, культурних зразків. Звичайно, такий підхід не міг мотивувати соціальну систему до радикальних змін.

Із розвитком науково-технічного прогресу виникла потреба у використанні принципово іншого підходу до вирішення багатьох соціальних проблем, таких як підготовка кадрів, розвиток освіти, врахування змін у змісті та умовах праці і т. ін. Соціальна технологія, як правило, є відповіддю на конкретну соціальну потребу, що назріває. Оскільки потреби суспільства постійно зростають, можна стверджувати, що створення нових і вдосконалення вже існуючих соціальних технологій є об'єктивним і закономірним процесом. Багатогранність соціального життя і соціальних об'єктів, нові соціальні завдання і можливості їхнього вирішення, які постійно виникають, формують сприятливі умови для появи й вдосконалення нових соціальних технологій. Саме наявність в суспільстві наукомістких соціальних технологій визначається рівень соціального прогресу, тоді як сутність науково-технічного прогресу є наукомісткі високі технології.

В умовах інформатизації не просто збільшується обсяг інформації, але й формується «принципово нова культура, новий тип суспільства: це складний процес, який містить у собі і створення нових інформаційних технологій, і зміну інших видів діяльності, форм організації, типів раціональності» [10, с. 212-213]. В інформаційному суспільстві розробка соціально-гуманітарних технологій здійснюється на основі новітнього соціально-гуманітарного знання, що призводить до зростання їхньої наукоємності. Соціальну технологію сьогодні визначають як онтологічний феномен, як тип знання та як різновид соціального управління. Так, М. Князєв, розглядаючи соціальну технологію як соціальний феномен, підкреслює: «Соціальна технологія – це техніка суспільного життя або соціальне життя, що береться в його безпосередності» [11, с. 21]. Особлива увага приділяється розробці й використанню інноваційних соціальних технологій, «які пов'язані із забезпеченням соціальної безпеки суспільства, прогнозуванням і проектуванням регіонального розвитку, використанням технологій управління в соціокультурній галузі і в соціальній роботі із населенням місцевої спільноти» [12, с. 3]. Соціальні технології суттєво відрізня-

ються за своїм змістом, а їхня класифікація може здійснюватися за різними критеріями. Зокрема, з точки зору масштабності, особливий статус мають глобальні соціальні технології, метою яких є вирішення загальнолюдських проблем. За задумом їхніх творців, упровадження цього виду технологій повинно позитивно впливати на життєдіяльність людей, підвищувати їхній захист.

Поділяючи загалом оптимістичні прогнози творців новітніх соціально-гуманітарних технологій, слід все ж пам'ятати, що будь-які відкриття залежать не тільки від певного рівня розвитку цивілізацій. Як слушно зазначає в цьому контексті В. Онопрієнко, ««високі технології», які визначають зміст суспільства знань, потребують взаємної адаптації, узгодженості з вдосконаленням людської особистості» [13, с. 43]. Свого часу Е. Агацци, запропонувавши концепцію, яка обґрунтовувала сфери коректного морального виміру науки і техніки, виявив «внутрішню аморальність» технологій [14]. Дослідник стверджував, що сучасна людина обирає технологічні критерії в якості критеріїв своєї діяльності й внаслідок цього поступово відкидає сферу моральних розрізень, яка є необхідною для її дій. З огляду на це, він позбавляв технологію права виробляти цінності.

Приймаючи таку позицію, слід зазначити, що на початку нового тисячоліття подальший науково-технічний розвиток цивілізації, впровадження новітніх технологій, як ніколи раніше, залежать від можливостей людини, від її якостей. Саме людина впливає на майбутнє і цей вплив постійно зростає. С. Кримський висловився щодо цього у своїх «Ранкових роздумах»: «Без гуманістичних, людських критеріїв оцінки та використання результатів науки, «їх вписування» в систему культури та життєдіяльності суспільства науково-технічний прогрес може призвести до екологічної та фізичної кризи ноосфери» [16, с. 39].

Дослідники визнають процес інформатизації суспільства суперечливим і нестабільним, намагаючись при цьому проаналізувати перспективи його розвитку в майбутньому; виявити межі впливу наукового знання, інформаційно-комунікаційних, соціально-гуманітарних технологій на всі сфери життя суспільства та передбачити наслідки їхнього застосування. Основою суспільства повинні стати інтелектуальні інформаційні технології, засновані на знаннях, «для підтримки й прийняття рішень у різних сферах життя суспільства, наприклад, аналітичне опрацювання текстів, автоматичне редагування, переклади та пошук документів мовою оригіналу при максимальному збереженні змісту тощо» [15, с. 30]. Слід відмітити, що однією з найважливіших складових державної програми розбудови інформаційного суспільства в Україні на основі впровадження сучасних новітніх інформаційних технологій є інформатизація освіти. В наш час наука значною мірою зосереджується саме на способах оволодіння накопиченим знанням, визнаючи при цьому вирішальну роль інформаційних технологій для свого подальшого розвитку. Саме тому серед переваг сучасних так званих «університетів-лідерів» не останнє місце відводиться використанню ними інформаційно-комунікаційних технологій. Означені технології

розглядаються як можливості скорочення витрат на студента за рахунок переміщення навчального матеріалу в онлайн-середовище. Результатом такого підходу є поява на ринку освітніх послуг відкритих університетів, дистанційних форм навчання.

Висновки

Не викликає сумнівів той факт, що новітні інтелектуальні технології об'єктивно сприяють покращенню життя людей. Але, в той же час, справедливими є вимоги фахівців щодо введення обов'язкового контролю за ними з боку громадянського суспільства, яке покликане усунути нелегітимне функціонування тих технологій, які можуть нести загрозу самому його існуванню. Мова йде не тільки про особисту відповідальність творців нових технологій, а й усіх користувачів цих технологій. Адже наше спільне майбутнє безпосередньо залежить від людських якостей і вимагає обов'язкового попереднього з'ясування мети, заради якої будуть вдосконалюватися й впроваджуватися в майбутньому різні технології.

Список літератури

1. Чирков А.Н. Социальные функции знания в современном обществе. Автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Чирков Александр Николаевич. – Пятигорск, 2003. – 24 с.
2. Botkin J., Elmandra M., Malitza M. No Limits to Learning. – Oxford, 1979. – 260 p.
3. Стефанов Н. Общественные науки и использование технологи / Н. Стефанов. – М., 1976. – С. 182.
4. Розин В.М. Технология / В.М. Розин // Новая философская энциклопедия: В 4-х т. – М.: Мысль, 2001. – Т. 4. – С. 65.

5. Поппер К. Открытое общество и его враги / Карл Поппер. – В 2 т. – М., 1992. – С. 65.
6. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание, управление / В.Г. Афанасьев. – М., 1983. – С. 369.
7. Иконникова Г. И. О понятии социальной технологии / Г.И. Иконникова // Философские науки. – № 5. -1984. – С. 27.
8. Иванов В.М. Социальные технологии в современном мире / В. Иванов. – М., 1996.
9. Оноприенко В.И. История, философия, социология науки и технологий: навч. посіб. для магістрантів та аспірантів / Валентин Іванович Оноприенко, Михайло Валентинович Оноприенко; НАУ, НАН України, Центр гуманітар. освіти, фізико-техн. навч.-наук. центр. – К.: ДП Інформ.-аналіт. агентство, 2014. – 447 с.
10. Горохов В.Г. Розин В.М. Введение в философию техники / В.Г. Горохов, В.М. Розин. – М.: ИНФРА, 1998. – 240 с.
11. Князев М. Социальная технология та управління політичними процесами в Україні / М. Князев. – Выпуск 38. – 1995. – 35 с.
12. Социальные технологии управления обществом: региональный уровень / под ред. Я. А. Маргуляна. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. – 436 с.
13. Оноприенко В.И. Глобальное сетевое общество и национальная наука / В.И. Оноприенко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 36. наук. праць. – К.: НАУ, 2007. – № 1(5). – С. 42-43.
14. Агацци Э. Моральное измерение науки и техники / Э. Агацци. – М.: Моск. филос. фонд, 1998. – 344 с.
15. Гриценко В. Суспільство в інформаційну епоху: реалії і перспективи розвитку / В. Гриценко // Вісник НАН України. – 2005. – № 6. – С. 28-34.
16. Кримський С. Ранкові роздуми / Зб. ст / С.Б. Кримський. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.

Н.А. Ченбай

СОЦИАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ (СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ)

В статье акцентируется внимание на особенностях развития социальных технологий в современных социокультурных условиях.

Ключевые слова: технология, высокие технологии, социальные технологии, социально-гуманитарные технологии, информатизация.

N. Chenbaj

Social technologies under conditions of informatization (sociocultural analysis). The article focuses on the characteristics of development of social technologies under modern sociocultural conditions.

Key words: technology, high techs, social technologies, socio-humanitarian technologies, informatization.

УДК 1.147

Т.Г. Шоріна

ЗВОРОТНІЙ БІК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ: ФЕНОМЕН ПРЕКАРІАТУ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. У статті на основі праць західних вчених розглядається соціальний феномен доби глобалізації та гнучкого ринку праці – «прекаріат», з'ясовуються його структура, причини становлення, особливості соціальних почуттів та свідомості.

Ключові слова: прекаріат, процес прекарізації, соціальний клас, глобалізація, трудові відносини, прекарізована свідомість, соціальні почуття.

Вступ

Сучасні глобалізаційні процеси за допомогою інформаційно-комунікативних технологій єднають у велику мережу економічні, торговельні й фінансові світові потоки. Їхня глобальна координація своїм опосередкованим наслідком має децентралізацію рішень і завдань з боку національних держав. Вага фінансово-спекулятивного капіталу, яка переважає у світовій економіці, демонструє все більший відрив від виробничої складової, його постійна гонитва за максимізацією прибутків вносить нестабільність і

неврівноваженість у дії світової економіки, руйнує структури національних економік, несе загрозу ерозії трудовим відносинам.

Новітній (інформаційний) техніко-технологічний поворот, широка автоматизація дедалі більше слугують витісненню людини зі сфери безпосереднього матеріального виробництва й росту «інформаційного сектору», що прямо позначається на зміні структури зайнятості. Проте спеціалісти зауважують, що скорочення зайнятості в промисловості не означає відмови від власне індустріального виробництва,